

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKLERİNDEN BEKLENTİLERİ VE MESLEKİ TÜKENMİŞLİK ALGILARI *

Dr. Nazım BAYRAKDAR**

Öz

İnsan düşünebilme yetisi olan ve bu nedenle amaçlı davranışlarda bulunan bir varlıktır. Bu bakımdan hiçbir insanın, kendisi için anlam/değer taşımayan bir meslekte çalışmayı tercih etmesi düşünülemez. Mesleğin kendisi için taşıdığı anlam ve değer nedeniyle her birey mesleğine çeşitli beklentilerle başlamaktadır. Din gibi kutsal sayılan bir olgunun öğretimi ile ilgili olması yönüyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin de mesleklerine çeşitli beklentilere sahip olarak başlamaları beklenir. Söz konusu beklentiler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin meslekleri ile aralarındaki bağların güçlü kalmasına ve mesleklerini coşku dolu bir şekilde icra etmelerine katkı sağlayabilir. Söz konusu beklentilerin karşılanmaması durumunda ise onlar hayal kırıklığı yaşayabilir ve zamanla mesleklerinden soğuyabilirler. Karma yöntemle yapılan bu araştırmada, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin meslekleri ile ilgili beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin kanaatleri mesleki tükenmişlik algılarını nasıl etkilemektedir?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma neticesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin bir kısmının mesleki tükenmişlik hissini diğerlerinden daha yoğun yaşamalarında meslekleri ile ilgili hedefledikleri başarıya ulaşamadıkları, öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine yeterince ilgi göstermedikleri, okul idarecileri ve meslektaşlarından bekledikleri sosyal desteği alamadıkları kanaatini taşımalarının etkili olabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Tükenmişlik, Beklentiler, Din, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.

RELIGIOUS CULTURE AND MORAL EDUCATION TEACHERS’ EXPECTATIONS OF THEIR PROFESSION AND PERCEPTIONS OF PROFESSIONAL BURNOUT

Abstract

Human is a being that has ability of thinking, so there is a purpose of human behavior. In this regard, anybody prefers to work in a meaningless/ insignificant profession for themselves that is unthinkable. Due to meaning and value of profession for themselves, each individual starts with a variety of expectations to profession. Religious Culture and Moral Education Teachers are expected to begin their profession as acquired various expectations because of teaching a value accepted as holy like religion. Such expectations

* Bu makale araştırmacı tarafından hazırlanan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Algıları” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, nizam.1976@hotmail.com

can contribute that between Religious Culture and Moral Education Teachers' and relation their profession remains effectively and they perform enthusiastically. If these expectations weren't met, they would feel disappointed and would alienate from their profession with time. With this study was used a mixed method 'the notions related to meeting the expectations of Religious Culture and Moral Education Teacher about their profession how does it affect perception of professional burnout?' searched this question. As a result of this study, some of Religious Culture and Moral Education Teachers feel professional burnout more intense than the others because they cannot reach their target achievement about their profession; students aren't interested in Religious Culture and Moral Education Course sufficiently, the notion that they could not receive social support from school administrators and colleagues to be effective have been determined.

Keywords: Professional Burnout, Expectations, Religion, Religious Culture and Moral Education

1. Giriş

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinin verimliliğini/başarısını etkileyen birçok faktörden söz edilebilir. Bu faktörleri önem derecesine ve etki potansiyeline göre sıralayacak olursak ilk sırayı DKAB öğretmenlerine ayırmak gerekir. Çünkü DKAB derslerinin daha verimli hale getirilmesi için Bakanlık tarafından hazırlanan ya da okul idaresi tarafından temin edilen her türlü kaynağa, araç-gerece hayatiyet kazandıran, onları işlevsel hale getiren DKAB öğretmenleridir. Bu durum, DKAB dersleri ile ilgili problemlerin tespitine yönelik araştırmalar yapılırken DKAB öğretmeni faktörünün asla göz ardı edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

DKAB öğretmenlerinden kaynaklanan birçok faktör öğrencilere sunulan din eğitimi hizmetinin niteliğini doğrudan etkileyebilir. Onların kişilik özellikleri, mesleki donanım durumları ve mesleki yeterlik algıları bu faktörler arasında sayılabilir. Zira öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği kişilik özelliklerine ve mesleki donanıma yeterince sahip olmayan DKAB öğretmenlerinin mesleklerini başarılı bir şekilde icra etmeleri oldukça zordur.

DKAB öğretmenlerinin öğrencilere nitelikli bir din eğitimi hizmeti sunabilmelerinde mesleki tükenmişlik algılarının da önemli bir etkisi olabilir. Mesleki tükenmişlik, aşırı talep ve beklentilerden dolayı çalışan bireyin enerji kaynaklarının tükenmesi durumunu ifade etmektedir. ¹ Kendi adıyla anılan tükenmişlik ölçeğini de geliştiren Maslach'a göre mesleki tükenmişlik; "işi gereği yoğun duygusal taleplere maruz kalan ve sürekli diğer insanlarla yüz yüze çalışmak durumunda olan kişilerde görülen fiziksel bitkinlik, uzun süreli yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının, yapılan işe,

¹ Herbert J. Freudenberger, "Staff Burnout", *Journal of Social Issues*, Volume 30, Year 1974, p.159 http://www.readcube.com/articles/10.1111%2Fj.1540-4560.1974.tb00706.x?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1 (12.02.2012)

hayata ve diğer insanlara karşı olumsuz tutumlar geliştirme şeklinde yansımaları ile oluşan bir sendrom"dur.²

Maslach, mesleki tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissinde azalmadan oluşan üç boyutlu bir sendrom olduğunu belirtmekte ve bu boyutlar arasında aşamalık ilişkisi bulunduğunu iddia etmektedir.³ O'na göre mesleki tükenmişlik duygusal tükenme ile başlamaktadır. Duygusal tükenme duyarsızlaşmaya, duyarsızlaşma ise kişisel başarı hissini azalmasına yol açmaktadır. Maslach'ın mesleki tükenmişlik tanımının daha iyi anlaşılması için mesleki tükenmişliğin üç boyutunu nasıl tanımladığının bilinmesi gerekir.

Duygusal Tükenme: Duygusal tükenme, bireyin işine yoğunlaşamayacak, işinin gereklerini yerine getiremeyecek ölçüde kendini ruhsal ve fiziksel enerjiden yoksun hissetmesi durumunu ifade etmektedir.⁴ Duygusal tükenmenin belirtileri arasında kendini güçsüz / halsiz hissetme, işe karşı ilgisizlik, isteksizlik, heyecan ve coşku kaybı ön plana çıkmaktadır.⁵ Mesleki tükenmişliğin en kritik ve belirleyici boyutunun duygusal tükenme olduğu belirtilmektedir.⁶

Duyarsızlaşma: Duyarsızlaşma, mesleki tükenmişliğin kişiler arası ilişkilere yansıyan boyutu olup mesleğin çeşitli yönlerine ilişkin bireyin olumsuz, ilgisiz ve katı tutumunu ifade etmektedir.⁷ Duyarsızlaşmanın belirtileri arasında, çalışan bireyin hizmet verdiği kişilere gerekli değeri vermemesi, ilgiyi göstermemesi, onlara karşı insancıl davranmaması, empatiden ve samimiyetten uzak katı bir tavır sergilemesi, alaycı / incitici bir dil kullanması ve işini eskisi kadar önemsememesi ön plana çıkmaktadır.⁸

Kişisel Başarı Hissinde Azalma: Kişisel başarı hissinde azalma, çalışanların kendilerini mesleki açıdan yetersiz, etkisiz, başarısız olarak değerlendirmeleri ve çaresiz

² Christina Maslach and S. E. Jackson, "The Measurement of Experienced Burnout", *Journal of Occupational Behavior*, Sayı 2, Yıl 1981, s. 99 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/job.4030020205/pdf> (13.02.2012)

³ Christina Maslach and S. E. Jackson, "Burnout in Organizational Settings", *Applied Social Psychology Annual*, Volume 5, Year 1984, p. 134.

⁴ Christina Maslach and Michael P. Leiter, "Early Predictors of Job Burnout and Engagement", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 93, No 3, 2008, p. 498 <http://www.choixdecariere.com/pdf/6573/2010/MaslachLeiter2008.pdf> (15.03.2012)

⁵ Ayten Demir, "Hemşirelikte Tükenmişliğe Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2004, s. 71.

⁶ Güler Sağlam Arı ve Emine Çına Bal, "Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi", *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2008, s. 133

⁷ Christina Maslach and Michael P. Leiter, "Early Predictors of Job Burnout and Engagement", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 93, No 3, 2008, p. 498.

⁸ Alev Torun, "Stres ve Tükenmişlik", *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Ed. Suna Tevrüz, 2. Baskı, Türk Psikologlar Derneği ve Kalite Derneği Ortak Yayını, İstanbul 1997, s. 47.

hissetmelerini ifade etmektedir. ⁹ Kişisel başarı hissinde azalma boyutunda yüksek düzeyde tükenmişlik yaşayan bireylerin, mesleki açıdan hiçbir ilerleme kaydedemediklerini, harcadıkları çabaların hiçbir işe yaramadığını düşünmeleri sebebiyle suçluluk duygusu yaşayabilecekleri ve kendilerine karşı saygılarını kaybedip depresyona girebilecekleri belirtilmektedir. ¹⁰

Mesleki tükenmişlik problemi ile DKAB öğretmenlerinin de karşı karşıya kalmaları mümkündür. Nitekim ilk ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenlerin tükenmişlik durumlarını ortaya koymak amacıyla 2007 yılında yapılan bir araştırmada tükenmişliğin duyarsızlaşma boyutundan alınan ortalama puanlar arasında branşlara göre anlamlı düzeyde bir farklılaşma olduğu ve DKAB öğretmenlerinin diğer öğretmenlere göre duyarsızlaşma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. ¹¹ Bu araştırmanın sonuçlarına bakarak bir genelleme yapılması her ne kadar mümkün olmasa da ¹² söz konusu verilerin DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik problemini ne ölçüde yaşadıklarının daha geniş çaplı araştırmalarla ortaya konulmasının gerekliliğini ortaya koyduğu açıktır.

DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik problemi yaşamaları halinde bu durum birçok problemin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki mesleki tükenmişlik öncelikle onu yaşayan kişiye ait bir problemdir. Büyük umutlarla, beklentilerle, heyecan ve coşku içerisinde başladığı mesleğinden, art arda yaşadığı hayal kırıklıklarının etkisiyle soğumanın DKAB öğretmenleri açısından hafife alınacak bir sorun olmayacağı açıktır. Bir zamanlar çok büyük anlam yükledikleri, kutsal saydıkları mesleklerine ilerleyen süreçte sadece maddi getirisine ihtiyaçları olduğu için devam etmek durumunda kalmalarının onlar açısından kolayca atlatılabilecek bir sorun olmayacağı açıktır.

Mesleki tükenmişlik problemi DKAB öğretmenlerinin mesleki performanslarını da olumsuz etkileyebilir. Zira bu durumda onların derslerine hevesle girmeleri, öğrencilerle sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri, öğrencileri derse motive edebilmeleri, sınıfta öğrenmeye uygun bir atmosfer oluşturabilmeleri oldukça zorlaşacaktır. Mesleki tükenmişlik problemi onların öğrencilere sevgi ve şefkatle yaklaşmalarını, öğrencilerin istenmeyen davranışlarını sabır ve anlayışla karşılayıp bu davranışlarını düzeltmeleri için onlara etkili bir rehberlik hizmeti sunabilmelerini de güçleştirebilir. Öğrencilerin dini ve ahlaki gelişimleri açısından bu durumun bir risk oluşturacağı rahatlıkla söylenebilir.

DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik problemi yaşamaları halinde ortaya çıkabilecek sorunlar, mesleki tükenmişlik algıları üzerinde etkili olan faktörlerin tespit

⁹ Christina Maslach and Michael P. Leiter, "Early Predictors of Job Burnout and Engagement", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 93, No 3, 2008, p. 498.

¹⁰ H. Nejat Basım ve Harun Şeşen, "Tükenmişliğin Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı 35, 2009, s. 46.

¹¹ Dilek Erdemoğlu Şahin, *Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 79.

¹² Nitekim söz konusu araştırmada örnekleme sadece 20 DKAB öğretmeni dâhil edilmiştir.

edilmesinin önemini ortaya koymaktadır. DKAB öğretmenlerinin kişisel özelliklerinden, çalıştıkları kurumun yapısı ve işleyişinden, yaptıkları işin niteliğinden ve hizmet verdiği insanlardan kaynaklanan birçok faktör mesleki tükenmişlik algılarını etkileyebilir. Çalışan bireylerin mesleki tükenmişlik algılarını etkileyen faktörler araştırmacılar tarafından “kişisel” ve “çevresel” olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır.¹³

DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algılarını etkileyen kişisel faktörlerden birisi meslekleri ile ilgili beklentileri olabilir. Zira araştırmacılar, mesleğine gerçeklerle örtüşmeyen beklentilerle, yüksek düzeyde heyecan ve coşku ile başlayan çalışanlarda mesleki tükenmişlik probleminin görülme riskinin diğerlerine göre daha fazla olduğunu vurgulamaktadırlar.¹⁴ Mesleğine yeni başlayan genç çalışanların mesleki tükenmişlik düzeylerinin kendilerinden daha yaşlı / tecrübeli çalışanlardan daha yüksek olmasının, beklentilerin düzeyi / niteliği ile açıklanabileceği belirtilmektedir.¹⁵

Her çalışan gibi DKAB öğretmenleri de meslek hayatlarına çeşitli hayal ve beklentilerle başlayabilirler. Onların bir kısmı kısa zamanda mesleklerinde çok büyük başarılar elde edeceklerini, bu başarıları dolayısıyla sürekli takdir göreceklerini, görev yapacakları okulda meslektaşlarıyla uyum içerisinde çalışacaklarını, öğrenciler tarafından çok sevilleceklerini düşünebilir. Onların işlerine motive olmalarında ve yaptıkları işten doyum almalarında bu beklentilerin önemli bir etkisi olabilir. Ancak söz konusu beklentilerin karşılanmaması durumunda onlar hayal kırıklığı yaşayabilir ve bu durum onların işleri ile aralarındaki duygusal bağların zayıflamasına yol açabilir.

Bugüne kadar DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algılarına dair yapılan birkaç araştırmada DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşma durumunun yoklandığı, ancak ‘Niçin?’ ve ‘Nasıl?’ sorularına pek cevap aranmadığı görülmüştür.¹⁶ Bu araştırmada ise nicel verilerin yanı sıra yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile nitel veriler de toplanmış ve bu şekilde ‘Niçin?’ ve ‘Nasıl?’ sorularına da yanıt aranmıştır. Bu çerçevede araştırmanın problemi,

¹³ Esin Barutçu, “Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizli’de Yapılan Bir Araştırma”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, Yıl 2008, s. 546.

¹⁴ Wilmar B. Schaufeli, “Burnout”, <http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/120.pdf>, p. 24 (22.03.2012); Hülya Gümüş, Farklı mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Atatürk Üniversitesi SBE, Yıl 2006 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 61.

¹⁵ Hüseyin Izgar, *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s.13; Güler Sağlam Arı ve Emine Çına Bal, “Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2008, s. 138.

¹⁶ Bk., Hüseyin İbrahim Yeğin, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı 58, Yıl 2014, s. 315-332; Mehmet Kamil Coşkun, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Yıl 2012, s. 101-113; Muhittin Okumuşlar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinde Mesleki Doyum*, Yediveren Yayınları, Konya 2008.

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algıları, meslekleri ile ilgili beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin kanaatlerinden nasıl etkilenmektedir?” şeklinde ifade edilebilir. Bu probleme bağlı olarak araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- DKAB öğretmenleri mesleklerine hangi beklentilerle başlamaktadır?
- 2- DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algıları, mesleki başarı beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin kanaatlerinden nasıl etkilenmektedir?
- 3- DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algıları, sosyal destek beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin kanaatlerinden nasıl etkilenmektedir?
- 4- DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algıları, öğrencilerin DKAB dersine ilgileri ile ilgili beklentilerinin karşılanma durumuna ilişkin kanaatlerinden nasıl etkilenmektedir?

Yöntem

Araştırma sürecinde nicel ve nitel araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Karma yöntem olarak adlandırılan bu yaklaşımın, son yıllarda araştırmacılar tarafından daha sık kullanıldığı dikkat çekmektedir.¹⁷ Karma yöntemin kullanılmasındaki amaç, daha fazla katılımcıdan toplanan nicel verileri, daha sınırlı sayıdaki katılımcıdan elde edilen ayrıntılı nitel verilerle detaylandırarak açıklamaktır.

Araştırma sürecinde öncelikle Kayseri il merkezindeki ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapmakta olan DKAB öğretmenleri arasından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 253 DKAB öğretmenine Maslach Tükenmişlik Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın bir sonraki aşamasında ise söz konusu ölçekten en yüksek puanı aldığı tespit edilen 10, en düşük puanı aldığı tespit edilen 9 olmak üzere toplam 19 DKAB öğretmeni ile mülakat yapılmıştır.

Mülakat sırasında DKAB öğretmenlerine, “Mesleğinize hangi hedef ve beklentilerle başladınız? Bu hedef ve beklentilerinizin gerçekleşme durumu hakkında neler söylemek istersiniz?” soruları yöneltilmiştir. Onlardan mülakat sorusuna öncelikle yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir. Bu sayede onlara konu hakkındaki fikirlerini daha geniş bir zamanda daha detaylı bir şekilde ifade etme fırsatı verilmiştir. Kendilerine yöneltilen soruya verdikleri cevaplar incelendikten sonra DKAB öğretmenleri yeniden ziyaret edilmiştir. Yapılan ziyarette onlardan yazılı olarak ifade ettikleri bazı hususları biraz daha detaylandırmaları talep edilmiştir. DKAB öğretmenlerine, cevaplarında kapalı kalan bazı kısımları açmaları için zaman zaman ek sorular yöneltilmiştir. Sözlü olarak ifade ettikleri hususlar, cevaplarının ilgili bölümlerine eklenmiştir. Kendilerine yöneltilen soruya verdikleri yazılı ve sözlü cevaplar ortak bir metin haline getirildikten sonra mülakat yapılan DKAB öğretmenlerine tekrar ulaştırılmış ve metinden çıkarılmasını istedikleri ifadelerin olup olmadığı sorulmuştur. Hepsinin onayı alındıktan sonra mülakat verileri yorumlanmaya hazır hale getirilmiştir.

¹⁷ Tuba Gökçek, F. Zehra Babacan, Engin Kangal vd., “2003-2012 Yılları Arasında Türkiye’de Karma Araştırma Yöntemiyle Yapılan Eğitim Çalışmalarının Analizi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 7, 2013, p. 437.

Mülakat tekniği ile elde edilen nitel verilerin analizi “betimsel analiz” yaklaşımı esas alınarak yapılmıştır.¹⁸ Bu yaklaşıma bağlı olarak öncelikle mülakat tekniği ile elde edilen veriler incelenmiş ve DKAB öğretmenlerinin ön plana çıkardıkları hususlara / problemlere göre temalar belirlenmiştir. Veriler, tespit edilen temalara göre düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Yorumlama sürecinde doğrudan alıntılara sıkça yer verilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Kayseri il merkezindeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan DKAB öğretmenleri oluşturmaktadır. Veriler tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 253 DKAB öğretmenine uygulanan Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve söz konusu ölçeğe ait mesleki tükenmişlik ortalama puanı en yüksek 10 ve en düşük 9 olmak üzere toplam 19 DKAB öğretmenine uygulanan yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Mülakat verilerinin incelenmesi neticesinde DKAB öğretmenlerinin meslekleri ile ilgili beklentilerinin üç ana grupta incelenebileceği görülmüştür. Bunlar; başarı beklentileri, ilgi beklentileri ve sosyal destek beklentileridir.

2. Başarı Beklentileri

DKAB öğretmenlerinin okulda yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin hedef kitlesi öğrencilerdir. Bu nedenle mesleklerine başlarken onlar, öğrencilerine etkili bir rehberlik hizmeti sunacaklarını ve bu şekilde onların daha ahlaklı bireyler haline gelmelerine katkı sağlayacaklarını düşünebilirler. Meslek hayatlarının ilerleyen sürecinde onlar söz konusu rehberlik faaliyetlerinden elde ettikleri sonuçları değerlendirerek mesleki başarı durumlarına ilişkin bir yargıya varacaklardır. Mesleki başarı durumlarına ilişkin ulaştıkları bu yargı onların meslekleri ile aralarındaki duygusal bağların gücünü etkileyebilir.

Kendileriyle mülakat yapılan DKAB öğretmenlerine “mesleğinize hangi hedef ve beklentilerle başladınız?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya cevap verirken onların tamamının, öğrencilerin dini ve ahlaki gelişimlerine katkıda bulunma hedefiyle mesleklerine başladıklarını belirttikleri dikkat çekmiştir. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Mesleğime çok severek başladım. Amacım öğrencilerde dini bilgilere karşı merak uyandırmak ve onların İslamiyet’i en güzel ve doğru şekilde yaşamalarına katkıda bulunmaktır.” (Kadın-İlahiyat Fakültesi Mezunu- Hizmet yılı:7)

“Mesleğime büyük ümitlerle heyecan dolu bir şekilde ve severek başladım. En büyük hedefim öğrencilerimle sağlıklı diyaloglar kurabilmek, kendimi ve dersimi sevdiren onların dini konularla ilgili vereceğim bilgileri kolayca benimsemelerini sağlamaktır.” (Erkek- İlahiyat Fakültesi Mezunu -Hizmet yılı 14)

¹⁸ Betimsel analiz yaklaşımı ile ilgili bkz., Ali Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları, Ankara 2008, s. 224.

“Öğrencilerimle iyi ilişkiler kurup onlara faydalı olmak temel hedefimdi. Mesleğimin Allah’ın rızasını kazandırma noktasında taşıdığı değer beni mesleğime bağlayan temel faktördü.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

“Mesleğime çok büyük bir inanç ve tebliğ arzusuyla başladım. Mesleğimiz peygamber mesleği olduğu için ibadet ediyormuşçasına çalışıyordum. İnançlarım gereği emr-i bil maruf nehy-i anil münker vazifesini yapma mesuliyetim olduğunu düşünüyordum.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

Yukarıdaki ifadeler DKAB öğretmenlerini mesleki tükenmişliğe götüren sürecin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Çünkü mesleki tükenmişlik probleminin ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörlerden biri, bireyin mesleğiyle ilgili hedeflerine ulaşamaması, beklentilerinin karşılanmaması durumudur.¹⁹ Bu bakımdan DKAB öğretmenlerinin mesleklerine hangi hedef ve beklentilerle başladıklarını bilmek mesleki tükenmişlik sürecinin aydınlatılmasına önemli bir katkı sunabilir.

Yukarıdaki ifadelerde DKAB öğretmenlerinin mesleklerine çok büyük bir anlam ve değer yükledikleri dikkat çekmektedir. Bu duruma bağlı olarak onların, kendilerine de önemli bir misyon yükledikleri ve öğrencilerin daha dindar ve ahlaklı hale gelmelerine katkı sağlama beklentisiyle mesleklerine başladıkları anlaşılmaktadır.

DKAB öğretmenlerine yukarıda belirttikleri beklentilerinin ne ölçüde gerçekleştiğini ve bu durumun kendilerini nasıl etkilediğini tespit etmek üzere, “Az önce ifade ettiğiniz beklentilerinizin gerçekleşme durumu hakkında neler söylemek istersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu soruya mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin tamamı olumsuz cevaplar verirken, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin olumlu cevaplar verdikleri dikkat çekmiştir.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenleri, yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına yeterince ulaşmadığına vurgu yapmışlardır. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Öğrencilerin davranışlarında olumlu değişiklikler görmek beni mutlu ediyor. Ancak 100 kişiden sadece 1 kişiyi değiştirebiliyor olmak da canımı çok sıkıyor. Bazen boşuna çalıştığımı, emeklerimin boşa gittiğini düşünüyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu- Hizmet yılı: 5)

“İlk yıllardaki ihlâsımı ve motivasyonumu zamanla kaybettim. Çevremizdeki insanlar ve özellikle de öğrenciler üzerindeki etkimizin yok denecek kadar az olduğunun farkına vardım. Sorumlu olduğum vazifemi hakkıyla yerine getiremediğim düşüncesi, vicdanımda derin bir acı hissetmeme neden oldu.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

¹⁹ Schaufeli, “Burnout”, p. 24; Hülya Gümüş, “Farklı mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması”, Atatürk Üniversitesi SBE, Yıl 2006 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 61.

“Başarılı bir din dersi öğretmeni olup öğrencilerin ahlaklı bireyler haline gelmelerine katkı sağlamayı umarken özellikle 7. Ve 8. Sınıf öğrencilerinin ilgisizlikleri, amaçsızlıkları ve sorumsuzlukları kendimi çok kötü ve çaresiz hissetmeme neden oldu.”
(Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 8)

Yukarıdaki ifadelerden, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmının yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin olumlu sonuçlarını öğrenci davranışlarında göremediklerini düşünmeleri sebebiyle;

- Emeklerinin boşa gittiğini, kendilerini boşuna yorduklarını düşündükleri,
- Vicdanen rahatsızlık duydukları,
- Kendilerini kötü, yetersiz, çaresiz hissedip üzüldükleri anlaşılmaktadır.

Onların kendilerini boşuna yordukları kanaatinde olmaları, mesleklerine ve öğrencilerine ilişkin algılarını olumsuz etkileyebilir. Söz konusu kanaat ayrıca onların din eğitimi faaliyetlerini heyecan ve coşku içerisinde yerine getirmelerinin ve mesleki çalışmalarının başarıya ulaşmasının önünde önemli bir engel teşkil edebilir. Zira araştırmacılar, bireylerin istedikleri neticeyi alacaklarına inanmadıkları sürece bir konuda girişimde bulunmalarının ve karşılaştıkları güçlükler karşısında ısrarcı davranmalarının oldukça zor olduğunu belirtmektedirler.²⁰

Yaptığı işte başarı göstermek, başarı duygusunu sıkça tatmak bireyin özgüveninin artmasına ve kendini önemli / değerli hissetmesine katkı sağlayabilir. Yaptığı işlerden bir türlü istediği neticeyi alamaması ise onun özgüven eksikliği yaşamasına ve kendini önemsiz / değersiz hissetmesine yol açabilir. Nitekim öz yeterlik konusundaki araştırmaları ile tanınan Bandura’ya göre bireyin kendi deneyimleri, öz yeterlik algısının oluşumuna etki eden faktörlerin başında gelmektedir.²¹ Dolayısıyla yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin olumlu sonuçlarını öğrenci davranışlarında göremediklerini sıkça düşündüğünü belirten DKAB öğretmenlerinin bir kısmının mesleki tükenmişlik düzeylerinin diğerlerinden yüksek olmasında kendilerini mesleki açıdan yetersiz hissetmelerinin rolü olabilir. Araştırmacılar, başarılı olacaklarına dair inançlarının zayıf olması, kendilerini sürekli tehdit altında hissetmeleri, yersiz kaygılar yaşamaları, kendilerini zorlayan koşullara uyum sağlamakta zorlanmaları gibi nedenlerle öz yeterlik algı düzeyi düşük olan çalışanların diğerlerinden daha fazla mesleki tükenmişlik yaşayabileceklerini belirtmektedirler.²²

DKAB öğretmenlerinin bir kısmının yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşmamasından çok olumsuz etkilenip mesleki tükenmişlik problemi ile karşı karşıya kalmaları, mesleklerine yükledikleri anlam ve değerın büyüklüğünden de kaynaklanmış olabilir. Nitekim mülakat sırasında onlardan bazıları, yaptıkları işin bir peygamber mesleği ve görevlerinin de “emr-i bi’l maruf nehy-i ani’l münker” olduğunu

²⁰ S. Serap Kurbanoglu, “Öz-Yeterlik İnancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi”, *Bilgi Dünyası Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s. 138.

²¹ Nuray Senemoğlu, *Gelişme Öğrenme ve Öğretim*, Ertem Matbaacılık, Ankara 1997, s. 236.

²² Olca Sürgevil, *Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 32, 33.

belirtmişlerdir. Çok değer atfettikleri mesleklerinde arzu ettikleri başarıyı gösteremediklerini düşünmeleri, DKAB öğretmenlerinin bir kısmının hayal kırıklığı ve suçluluk hissi yaşamalarına sebebiyet vermiş olabilir. Psikolojik açıdan oldukça rahatsız edici olan bu durum, onların mesleki tükenmişlik algılarını etkilemiş olabilir.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşma durumuna ilişkin kanaatlerinin, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerine göre oldukça olumlu olduğu görülmüştür. Onlara ait aşağıdaki ifadeler bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

“... Öğrencilerim kendilerine gösterdiğim ilginin, verdiğim emeğin karşılığını bana güzel ahlak ve davranışlarıyla fazlasıyla verdiler. 23 yıl geçmesine karşın mesleğimi hala aşk ve şevkle yerine getirebiliyorsam bunda öğrencilerimde gördüğüm olumlu davranış değişikliklerinin katkısı oldukça fazladır.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 23)

“Öğrencilerime rehberlik yaparak onların olumsuz davranışlarını düzeltmenin, arkadaşlarıyla aralarındaki sorunları çözüp onları barıştırmamanın, dinimizi, Allah'ımızı, peygamberimizi sevdirmenin içinde hâsil ettiği huzur asla tarif edilemez.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı:10)

“Öğrencilerin benim dersimde öğrendikleri yeni bilgiler sayesinde günlük hayatlarında daha önce yapmadıkları birçok güzel davranışı artık yapar hale gelmeleri de mesleğime olan bağlılığımı hep olumlu yönde etkilemiştir. Örneğin bir velinin bana, 4. sınıftaki öğrencisinin evine her giriş ve çıkışta, hatta her gördüğünde selam vermeye başladığını anlatması ve bundan dolayı bana teşekkür etmesi bende olumlu etkiler bırakmıştır.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 5)

“Bu yıl mesleğimde 8. yılımı çalıştım ve artık öğretmenliği öğrendiğimi düşünüyorum... Derslerimi farklı öğretim yöntem ve tekniklerini kullanarak dolu işleyebildim. Öğrencilerimin çok büyük bir kısmı derslerimi ilgiyle takip ettiler ve derslerime aktif olarak katıldılar. Öğrencilerimin güzel davranışlar kazanmaları için yaptığım faaliyetlerin özellikle bu yıl, büyük ölçüde amacına ulaştığını düşünüyorum. Bu durum tabii ki beni çok mutlu etti ve mesleğime daha fazla bağlanmamı sağladı.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 8)

Mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin yukarıdaki ifadelerinden onları mesleklerine bağlayan en temel faktörlerden birinin yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin olumlu sonuçlarını öğrenci davranışlarında görebilmeleri olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Onlara göre bu durum kendilerini oldukça olumlu etkilemekte, yaptıkları işten zevk almalarını, sorumluluklarını aşkla / şevkle yerine getirmelerini, kendilerini huzurlu ve zinde hissetmelerini sağlamaktadır. Öğrencilerdeki olumlu davranış değişikliklerini bizzat görmeleri yanında velilerden ve öğretmenlerden bu konu ile ilgili alacakları olumlu tepkiler de onların mesleklerine ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Öğrenciler üzerindeki etkilerinin fazla olmasını onlardan bazıları, bilgi ve tecrübelerindeki artışa paralel olarak öğrencilerle daha sağlıklı ilişkiler kurabilmelerine, derslerini farklı yöntem ve teknikleri kullanarak işlemelerine bağlamışlardır.

Mülakat sırasında dile getirilen yukarıdaki ifadelerden hareketle, DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algılarının, yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşma durumuna ilişkin algılarından önemli ölçüde etkilendiği rahatlıkla söylenebilir. Söz konusu duruma ilişkin olumsuz algı, DKAB öğretmenlerinin başarı duygusunu yeterince tadamalarına, yetersizlik, verimsizlik, önemsizlik, değersizlik, çaresizlik gibi olumsuz duyguları daha yoğun yaşamalarına ve meslekleriyle aralarındaki duygusal bağların zayıflamasına neden olabilmektedir. Yürüttükleri eğitim faaliyetleri ile öğrencilerin dini ve ahlaki gelişimlerine önemli katkılar sağladıklarını, öğrencilerin olumlu davranışlar kazanmalarında önemli bir fonksiyon icra ettiklerini düşünmeleri ise DKAB öğretmenlerinin vicdanen rahat olmalarına, kendilerini daha zinde hissetmelerine, stres problemlerine karşı daha iyi korumalarına önemli katkılar sunabilmektedir.

Yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşmadığı kanaatini taşıyan DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olması, DKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik algılarının mesleki donanım durumlarından etkilenebileceğine işaret etmektedir. Çünkü yeterli düzeyde mesleki donanıma sahip DKAB öğretmenlerinin, yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşma durumu konusunda kötümser bir yaklaşım içerisinde olmaları beklenmez.

3. İlgi Beklentileri

Kendileriyle mülakat yapılan DKAB öğretmenlerinin öğrencilerin dini ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlama hedefiyle mesleklerine başladıklarını belirtmeleri, öğrenciler tarafından sevilen bir öğretmen olacakları ve derslerinin ilgiyle takip edileceği gibi bir beklentiye sahip olduklarına işaret etmektedir. Zira onların söz konusu hedefe ulaşabilmeleri için öncelikle öğrencilerin sevgisini ve güvenini kazanabilmeleri ve derslerinin öğrenciler tarafından ilgiyle takip edilmesi gerekir. Onların mülakat sırasında dile getirdikleri ifadeler arasında söz konusu beklentinin ne ölçüde gerçekleştiğine ve bu durumun mesleklerine olan bağlılıklarını nasıl etkilediğine dair önemli ipuçları bulunmaktadır.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmı, öğrencilerin DKAB dersine yeterince ilgi göstermemesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Beni meslek hayatımda en olumsuz etkileyen durumlardan biri, sınıfta beni dinlemek istemeyen öğrencileri görmek. Dersimi ciddiye almayan öğrencileri gördüğümde adeta çıldırıyorum. Bu durum beni mesleğimden yüzde yüz soğutuyor.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

“Meslek hayatım süresince kendimi en kötü hissettiğim, derse girmekten hiç keyif almadığım dönem ise 2012-2013 öğretim yılıdır. Çünkü hiç istemediğim halde kadromun bulunduğu okuldan alınıp bir meslek lisesine görevlendirilmiştim. ... Sepetlendiğim okuldaki öğrencilerin dersimi hiç ciddiye almamaları da o yıl öğretmenliğe karşı şevkimi kıran bir başka önemli etken oldu.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 18)

“Çok kutsal saydığım, değer verdiğim konulara öğrencilerin çoğunun yeterince ilgi göstermediğini görmek ve gücümün bu olumsuz durumu değiştirmeye yetmediğini anlamak meslek hayatımda yaşadığım en büyük hayal kırıklıklarından birisi oldu. Bu durumdan dolayı bazen öğrencilere karşı sert davranabiliyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu- Hizmet yılı: 5)

“Öğrencilerin geçici dünya zevklerini tatmin etmeye yoğunlaşmalarının, sanki kendilerine hiç ölüm gelmeyecekmis gibi rahat tavırlar içerisinde olmalarının, dinle ilgili konulara ilgisiz kalmalarının benim için gerçekten moral bozucu durumlar olduğunu söyleyebilirim.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 7)

Yukarıdaki ifadeler mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin, öğrencilerin DKAB dersine ilgisizliklerinden oldukça olumsuz etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin DKAB dersine yeterince ilgi göstermemeleri nedeniyle onların öfke duygularını kontrol etmekte zorlanabildikleri ve mesleklerinden soğuma durumu ile karşı karşıya kalabildikleri anlaşılmaktadır.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenleri arasında, öğrencilerin DKAB dersine karşı ilgisizliklerinin altında dünyevileşme, dünya zevklerini önceleme probleminin olduğunu düşünenler vardır. Bu düşüncede haklılık payı olsa da; DKAB öğretmenleri gayr-ı meşru iş, davranış ve eğlencelerin kişiye verdiği lezzetin aldatici olduğunu; dünya hayatında sağlık, başarı, huzur açısından birçok zararlı sonuçlara yol açabileceğini öğrencilerin anlamalarını sağlayacak eğitim etkinliklerine ağırlık vererek bu sorunun üstesinden gelebilirler. DKAB öğretmenlerinin öğrencileri suçlayıcı bir tavır içerisine girmemeleri, onları anlayışla karşılamaları, onlara sevgi ve şefkatle yaklaşmaları bu tür etkinliklerin başarısı için oldukça önemlidir.

Yukarıdaki ifadelerden öğrencilerin DKAB dersine karşı yeterince ilgi göstermemeleri problemi karşısında bazı DKAB öğretmenlerinin kendilerini aciz ve çaresiz hissedebildikleri anlaşılmaktadır. Onların mesleki tükenmişlik problemini daha yoğun yaşamalarında bu olumsuz hislerin de etkisi olabilir.

Öğrencilerin DKAB dersine ilgi durumları ile ilgili mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenleri tarafından dile getirilen ifadeler de incelenmiştir. Yapılan incelemede onların tamamına yakın bir kısmının, öğrencilerin DKAB dersine ilgilerinden oldukça memnun olduklarını ve bu durumun kendilerini mesleklerine bağlayan önemli faktörlerden biri olduğunu belirttikleri görülmüştür. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Din dersi öğretmenliğinin en güzel yönü bütün öğrencilerin dinle ilgili konulara gösterdikleri ilginin oldukça yüksek olmasıdır... Beni mesleğime bağlayan en temel faktör öğrencilerimdir. Derste yaptığımız eğitim faaliyetleri konusunda öğrencilerimden oldukça olumlu dönütler alıyorum. Öğrencilerimden aldığım dönütlere baktığımda, mesleki açıdan oldukça iyi bir noktada olduğumu düşünüyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 18)

“Şu an derse girmekten oldukça keşif alıyorum. Ders işlerken öğrencilerimin gözlerinin içinin parladığını görmek, dersimi ilgiyle takip ettiklerinin farkında olmak içimi ferahlatıyor.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 3)

“Öğrencilerim Din dersine karşı çok ilgililer. Onları çok seviyorum... Şu an mesleğime aşığı. Öğrencilerim olmadan hayatta mutlu olabileceğimi düşünmüyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 10)

Yukarıdaki ifadeler, kendisiyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin, öğrencilerin DKAB dersine yönelik ilgilerinden oldukça memnun olduklarını göstermektedir. Öğrencilerin DKAB dersine yönelik ilgi düzeylerinin yüksek olması onların kendilerini önemli / değerli hissetmelerini, mesleki açıdan başarılı görmelerini, vicdanen rahat olmalarını, mesleki çalışmalara daha iyi motive olmalarını ve mesleklerine olan bağlılıklarının artmasını sağlamaktadır. Anlaşılan o ki bu durum, mesleki tükenmişlik problemlerine karşı onları koruyucu bir unsur olarak işlev görebilmektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki; mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin bir kısmının mesleklerine olan bağlılıklarını, öğrencilerin DKAB dersine yönelik yüksek ilgisiyle açıklamaları kişilik yapıları açısından çok da sağlıklı bir duruma işaret etmemektedir. Çünkü sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olan bireyler kendi değerlerini başkalarının kendilerine verdikleri değerde; branşlarının değerini de başkalarının branşlarına verdikleri değerde görmezler.

Öğrenciler geçmişte yaşadıkları olumsuz bazı deneyimlerin etkisiyle dinle ilgili konulara karşı ilgisiz bir tutum geliştirmiş olabilirler. Yeterli mesleki donanım ve sağlıklı bir kişilik yapısına sahip DKAB öğretmenleri yapacakları başarılı çalışmalar sayesinde öğrencilerin dinle ilgili konulara karşı olumlu tutumlar geliştirmelerine yardımcı olabilirler. Zira DKAB dersinde öğretime konu edilen içerik öğrencilerin -öğrenmeseler pek de bir şey kaybetmeyecekleri- türden bilgilerden oluşmamaktadır. İnsanların kişisel ve sosyal hayatlarında yaşadıkları birçok problem, bilmeleri gereken dini ve ahlaki bilgileri yeterli düzeyde öğrenmemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin bu gerçeği fark etmelerini sağlayacak doğru adımların DKAB öğretmeni tarafından mutlaka atılması gerekir. DKAB öğretmenleri öğretime konu ettikleri içeriği öğrenmeleri durumunda ne kazanacakları, öğrenmemeleri durumunda ise ne kaybedecekleri konusunda öğrencilerini yeterince aydınlatabilmelidir. Bunu başarabilmeleri durumunda onlar, öğrencileri derse motive edememe problemini büyük ölçüde çözüme kavuşturabileceklerdir.

4. Sosyal Destek Beklentileri:

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle onun özellikle de psiko-sosyal ihtiyaçlarından bazılarını karşılayabilmesi için sosyal çevresinde bulunan insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesi gerekir. Sosyal çevresinde bulunan kişilerle sağlıklı ilişkiler kuramayan, ilişkilerinde sürekli sorunlar yaşayan kişiler kendilerini yalnız, çaresiz hissedebilir ve insanlara karşı olumsuz tutumlar geliştirebilirler. Araştırmacılar bireyin

ihtiyaç duyduğunda, sosyal çevresinden elde edebileceği psikolojik, sosyal, bilgisel ve araçsal yardımı ifade etmek üzere sosyal destek kavramını kullanmaktadırlar.²³

Sosyal desteğin, bireyin iş hayatında karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesinde önemli bir rol oynayabileceği belirtilmektedir.²⁴ Araştırmacılar destekleyici sosyal ilişkilerin, çalışan bireyin iş stresiyle baş etmesine yardımcı olduğunu; destekleyici sosyal ilişkilerden mahrum olan çalışanların ise strese karşı daha dayanıksız olduklarını belirtmektedirler.²⁵ Sosyal destek ile mesleki tükenmişlik arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarda da sosyal desteğin, strese neden olabilecek zorlu iş koşulları üzerinde bireyin kendisini daha fazla kontrol sahibi hissetmesini sağladığı ve mesleki tükenmişlik probleminde karşı bir tampon işlevi görebildiği vurgulanmaktadır.²⁶

Kendileriyle mülakat yapılan DKAB öğretmenlerinin bir kısmı, mesleğinize hangi beklentilerle başladınız?” sorusuna cevap verirken meslektaşları ve okul idarecileriyle uyum içerisinde çalışacakları bir okul ortamı beklentisine de değinmişlerdir. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Meslek hayatımın ilk yıllarında mesleğinde sürekli kendini geliştirmeyi ilke edinmiş idealist öğretmenlerle ve öğretmenlere karşı adaletli davranan, işini ustalıkla yerine getiren idarecilerle çalışacağıma dair beklentilerim olduğunu söyleyebilirim.”
(Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 5)

“Benim gibi inanan, hayata benim gibi bakan, benim dertlerimle dertlenen, sorumluluk bilinci gelişmiş meslektaşlarımla birlikte uyum içerisinde çalışacağım bir okul ortamı düşünüyordum.” **(Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 22)**

“Meslektaşlarım ve okul idarecileriyle karşılıklı saygı ve güven esasına dayalı ikili ilişkiler kurabileceğimi ve bu sayede okul ortamında kendimi huzurlu ve güvende hissedeceğimi düşünüyordum.” **(Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 7)**

Yukarıdaki ifadelerin tamamı mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerine aittir. Mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin ise söz konusu soruya cevap verirken sadece mesleki başarı beklentilerine vurgu yaptıkları, sosyal destek beklentilerine pek temas etmedikleri dikkat çekmiştir. Buradan hareketle onların sosyal desteğe ihtiyaç duymadıkları tabii ki söylenemez. Ancak söz konusu durumun, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin, beklendikleri sosyal desteği alamama kaygılarının mesleki tükenmişlik

²³ Erdinç Duru, “Üniversiteye Uyum Sürecinde Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Doğrudan ve Dolaylı Rollerini”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 29, Yıl 2008, s. 14

²⁴ Şerife Terzi, “Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt 3, Sayı 29, Yıl 2008, s. 4

²⁵ Jale Balaban, “Temel Eğitimde Öğretmenlerin Stres Kaynakları ve Başa Çıkma Teknikleri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Yıl 2000, s. 3

²⁶ Şenay Yürür ve Muammer Sarıkaya, “Sosyal Çalışmacıların Sosyal Destek Algılarının Tükenmişliğe Etkisi”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 11, Sayı 4, Yıl 2011, s. 541

düzei diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerine göre daha yüksek olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Nitekim aşağıda yer verilen ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzei diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmı sosyal destek beklentilerinin karşılanmamasını, mesleklerinden soğumalarına yol açacak ölçüde büyük bir sorun olarak görebilmektedir.

DKAB öğretmenlerinin çalışma ortamındaki önemli sosyal destek kaynaklarından birisi meslektaşlarıdır. Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzei diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmı meslektaşlarıyla ilişkilerinde sorunlar yaşadıklarını ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Onların bu anlamda kullandıkları örnek ifadelerden bir kısmı aşağıda verilmiştir:

“Diğer branşlardan bazı öğretmenlerin ve bazı öğrenci velilerinin Din dersi öğretmenine ‘cami hocası’ nazarıyla bakmaları, bizi hafife almaları da şahsen çok rahatsız olduğum hususlardan biri. Onların bize karşı bu alaycı tavırları yüzünden ister istemez kendimi onlara karşı ispatlamak, onlara, düşündükleri gibi geri kafalı bir insan olmadığımı göstermek zorunda hissediyorum.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 22)

“Meslektaşlarının bana karşı saygısızca tavırları da beni okulumdan soğutuyor. Onların bu tavırlarına karşı bazen, acaba fazla mı alınganlık gösteriyorum diye kendi kendime soruyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 7)

“Branşımdan dolayı meslektaşlarının bile çoğu zaman alaycı tavırlarına maruz kaldım.... Bence Din dersi öğretmenliğinin en olumsuz tarafı din karşıtı ideolojileri benimsemiş bazı idarecilerin, meslektaşlarının ve velilerin branşımdan dolayı beni hor görüp aşağılamaları, hatta bana karşı saldırgan bir tutum takınmalarıdır.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

Yukarıdaki ifadelerden, kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzei diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmının birlikte çalıştıkları meslektaşları ile sağlıklı ilişkiler kurmakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Onlar bu zorluğun branşlarından kaynaklandığı kanaatindedirler. Onların bu yaklaşımı, yaşadıkları sorunu doğru anlamlandıramadıklarını göstermektedir. Çünkü herhangi bir sosyal ortamda insanların diğer insanlara yönelik davranışlarına ilk planda din anlayışları ve siyasi görüşleri gibi kıstaslar yön verse de ilerleyen süreçte insanlar birbirini daha iyi tanıdıkça söz konusu değerlendirme kıstasları değişebilir. Branşı nedeniyle hor görülen bir DKAB öğretmeni, branşına yakışır tavır ve davranışlarıyla zamanla diğer öğretmenlerin saygısını kazanabilir.

Yukarıdaki ifadeler, mesleki tükenmişlik düzei diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmının diğer branş öğretmenleri tarafından küçümseyici tavır ve davranışlara maruz kalabildiklerini göstermesi bakımından da dikkat çekicidir. İşin daha vahim olan yanı ise onların bir kısmının, söz konusu tavır ve davranışların sahiplerine karşı kendilerini ispatlamak zorunda hissetmeleridir. Bu, onların kişilik yapıları açısından olumlu bir duruma işaret etmemektedir. Sağlıklı / sağlam bir kişilik yapısına sahip DKAB öğretmenlerinin sosyal çevrelerindeki insanların kendileri hakkındaki düşüncelerinden ve kendilerine yönelik davranışlarından mesleklerinden soğumalarına, mesleki performanslarının azalmasına, ümitsizliğe kapılmalarına yol açabilecek ölçüde olumsuz

etkilenmeleri beklenmez. Çocukluk ve ergenlik dönemlerini sağlıklı bir şekilde atlatmış, sağlıklı bir kişilik geliştirerek yetişkinliğe adım atmış bireylerin kendilerini hiçbir konuda başkalarına ispatlamak zorunda hissetmeleri beklenmez. Çünkü onlar başkalarını, kendilerini onlara ispatlamak zorunda hissedecek ölçüde büyük görmezler. Bu onların kibirli olmalarından değil, kişilikli olmalarından kaynaklanır.

Mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmı tarafından dile getirilen yukarıdaki ifadeler, DKAB öğretmenlerinin sosyal becerilerinin mesleki tükenmişlik algılarını etkileyebileceğine işaret etmesi bakımından da önemlidir. Sosyal beceriler kavramı araştırmacılar tarafından, başkalarından olumlu tepkiler getirecek ya da gelebilecek olumsuz tepkileri önleyecek, sosyal açıdan kabul edilebilir, hedefe yönelik, hem gözlenebilir hem de gözlenemeyen bazı bilişsel ve duyuşsal öğeler içeren öğrenilebilir davranışlar bütünü şeklinde tanımlanmaktadır.²⁷ Sosyal becerileri yeterince gelişmiş DKAB öğretmenlerinin birlikte çalıştıkları meslektaşlarıyla olumlu sosyal ilişkiler başlatmakta ve bu ilişkileri devam ettirmekte; duygularını, düşüncelerini, isteklerini, tercihlerini uygun şekilde onlara iletmekte başarılı olmaları beklenir. Ayrıca onların sosyal becerileri, çalıştıkları kurumda saygınlık kazanmalarında oldukça önemli bir rol oynayabilir. Bütün bunlar onların meslektaşları ile ilişkilerinde daha az sorun yaşamalarını, yaşadıkları sorunları daha kolay çözmelerini ve sosyal ilişkilerinden daha fazla doyum almalarını sağlaması yönüyle mesleki tükenmişlik algılarını olumlu yönde etkileyebilir.

Kendisiyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin mülakat sırasında meslektaşlarıyla ilişkilerinin niteliği konusunda değinip değinmediklerine de bakılmıştır. Yapılan incelemede onların hiçbirinin meslektaşlarıyla ilişkilerinde ciddi sorunlarla karşılaştıklarına dair herhangi bir ifade kullanmadıkları dikkat çekmiştir. Bununla birlikte mülakat sırasında onların bazılarının meslektaşlarının öğretmenler odasındaki konuşmalarının içeriğinden, giyim-kuşamları ve davranışları öğretmene yakışır nitelikte olmayan meslektaşlarının varlığından duydukları rahatsızlığı dile getirdikleri görülmüştür. Onların hiçbirinin meslek hayatlarında kendilerini en çok rahatsız eden durumlardan bahsederken meslektaşları ile ilişkilerinde yaşadıkları sorunlara temas etmemiş olmaları meslektaşlarıyla ilişkilerinde onları ciddi ölçüde rahatsız eden durumlarla pek karşılaşmadıklarına işaret etmektedir.

DKAB öğretmenlerinin okul ortamındaki önemli sosyal destek kaynaklarından bir diğeri okul idarecileridir. Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerine ait aşağıdaki ifadeler onların okul idarecilerinden bekledikleri sosyal desteği yeterince alamadıklarını göstermektedir.

“Mesleğimden soğumamda kendini bilmez, öğretmene değer vermeyen, makam düşkünü okul idarecilerinin de etkili olduğunu düşünüyorum. İdarecilerimiz Din dersini ve DKAB öğretmenini anlamıyor, anlamak da istemiyorlar. Türkçe, Matematik, Fen gibi ana dersleri ve bu derslerin öğretmenlerini daha çok önemsiyorlar. Dersimizden dolayı bizi

²⁷ Galip Yüksel, “Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt 2, Sayı 11, Yıl 1999, s. 38

ciddiye almıyorlar ve hatta bizi azarlayabiliyor, basit öğretmenler olarak görebiliyorlar. Okul idarecilerinin baskısını üzerimde sürekli hissediyorum.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 7)

“Bazı okul idarecileri bizlere sanki emir kullarıymışız gibi davranabiliyor. Onların bu tür tavır ve davranışlarına muhatap olduğumda moralim alt üst oluyor.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 5)

“... Okul idarecilerinin görev yaptıkları okulları kendi çiftlikleri gibi görmeleri, öğretmenlere karşı hadlerini aşan tutum ve davranışlar içerisinde olmaları, ... beni hayal kırıklığına uğratan ve ümitsizliğe kapılmama neden olan temel faktörlerdir.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 15)

Yukarıdaki ifadeler, kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmının okul idarecilerinin tutum ve davranışlarından oldukça rahatsız olduklarını göstermektedir. Onlar bazı okul idarecilerinin DKAB dersini ve öğretmenlerini hafife aldıklarını / önemsiz gördüklerini ve yasal konularından kaynaklanan yetkilerini öğretmenler üzerinde bir baskı ve tehdit unsuru olarak kullanabildiklerini belirtmektedirler. Onların bir kısmı, okul idarecilerinin kendilerine yönelik küçümseyici tavır ve davranışlarda bulunmalarının branşlarından kaynaklandığı kanaatinde. Kullandıkları ifadelere dikkat edilecek olursa onların, mesleklerine başladıklarında bu tür idarecilerle karşılaşabileceklerini hiç düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Mesleklerine adım atarken hayal dünyalarında kurguladıkları okul ortamı ile karşılaştıkları gerçek okul ortamı arasındaki farkın büyüklüğü onlardan bazılarının hayal kırıklığı yaşamalarına ve ümitsizliğe kapılmalarına neden olabilmektedir. Bu durum onların mesleki tükenmişlik hissini diğerlerinden daha yoğun yaşamalarının açıklayıcı nedenlerinden birisi olarak kabul edilebilir.

Mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmının okul idarecilerinin kendilerine yönelik olumsuz tutum ve davranışlarından fazlaca etkilenmelerinin, kişilik yapıları açısından olumlu bir duruma işaret etmediği söylenebilir. Okul idarecilerinin kendilerine yönelik olumsuz tavır ve davranışları nedeniyle onların ümitsizliğe kapılmaları, kendilerini baskı altında hissetmeleri ve mesleklerinden soğumaları onların dış denetim odaklı bir kişilik yapısına sahip olduklarına işaret etmektedir.

Yukarıdaki ifadeler, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin bir kısmının hizmet öncesi eğitimlerinin niteliği konusunda da bazı ipuçları vermektedir. Zira hizmet öncesi eğitim sürecinde, okul ortamında hangi sorunlarla karşılaşabilecekleri ve bu sorunları nasıl aşabilecekleri konusunda yeterli eğitimi almış DKAB öğretmenlerinin, meslek hayatlarına daha gerçekçi beklentilerle başlamaları ve meslek hayatlarında yaşadıkları sorunlar karşısında daha dirençli olmaları beklenir.

Kendisiyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin mülakat sırasında okul idarecilerinin kendilerine yönelik tutum ve davranışlarına değinip değinmediklerine de bakılmıştır. Yapılan incelemede tespit edilen dikkat çekici bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Görev yaptığım okullardaki idarecilerle ilişkilerim hep iyi olmuştur. 10 yıl görev yaptığım bir okulun müdürünün benimle iletişimini koparmaması, benim adıma gurur verici bir durumdur.” (Kadın - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı: 18)

“Görev yaptığım okullardaki idarecilerle zaman zaman fikir ayrılıkları yaşadığım olmuştur. Ancak bugüne kadar hiçbir idarecinin beni fikirlerimden dolayı aşağıladığına şahit olmadım. Ben okulda bana verilen görevleri en iyi şekilde yapmaya odaklanırım. İşini özenle yerine getiren öğretmenlerle hiçbir okul idarecisinin uğraşacağını zannetmiyorum.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 23)

“Genel olarak idarecilerin tutum ve davranışlarından memnun olduğumu söyleyebilirim. Ama bazı idarecilerin olumsuz tutumları sebebiyle mesleğimin gereksiz olduğunu hissettiğim zamanlar da oldu. ... Bunun yanında başka bir okuldaki idarecinin ise dersim hakkında her türlü imkânı bana sunması mesleğime bağlılığımı daha da artırmıştır.” (Erkek - İlahiyat Fakültesi Mezunu - Hizmet yılı 5)

Yukarıdaki ifadeler, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin okul idarecileriyle ilişkilerini sağlıklı bir şekilde yürütebildiklerine işaret etmektedir. Onlar idarecilerle ilişkilerinde zaman zaman sorun yaşasalar da, bu sorunlara takılıp kalmadıklarını belirtmektedirler. Okul idarecileriyle ilişkilerinde çok büyük sorunlar yaşamamalarının sebebi olarak onlar, mesleki görev ve sorumluluklarını özenle yerine getirmelerini görmektedirler.

Yukarıdaki ifadelerden bazıları, mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenlerinin içerisinde de dış denetim odaklı bir kişilik yapısına sahip olanlar bulunduğu işaret etmektedir. Zira mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük bir DKAB öğretmenin idarecilerin olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle kendini ve branşını değersiz görebilmesi; diğer okuldaki bir başka idarecinin olumlu tutum ve davranışlarıyla karşılaştığında ise mesleğine olan bağlılığının tekrar arttığını belirtmesi bunun en açık göstergesidir. Öyle anlaşılıyor ki dış denetim odaklı bir kişilik yapısına sahip olmak, mesleki tükenmişlik açısından her durumda olumsuz sonuçlar doğurmayabilmektedir. Sosyal çevresinde bulunan kişilerin daha çok desteğini, takdirini ve onayını aldıkları bir okul ortamında çalıştıkları sürece dış denetim odaklı DKAB öğretmenleri mesleki tükenmişlik açısından ciddi bir sorun yaşamayabilmektedirler. Çalıştıkları okulda insanların daha çok olumsuz tutum ve davranışlarına muhatap olmaları halinde ise onların olumsuz bazı hislerin tesiri altında kalabildikleri anlaşılmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük ya da yüksek- kendisiyle mülakat yapılan DKAB öğretmenlerinin tamamına yakın bir kısmı öğrencilerin dini ve ahlaki gelişimlerine katkıda bulunma hedefiyle, mesleklerine yüksek bir heyecan ve coşku ile başladıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, kendisiyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmının söz konusu hedeflerine ulaşma durumlarına ilişkin kanaatlerinin olumsuz olduğu ve bu nedenle çalışma şevklerini zamanla kaybettikleri anlaşılmıştır. Kendisiyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenleri ise söz konusu hedeflerine büyük ölçüde ulaştıkları kanaatinde olduklarını ve bu nedenle kendilerini vicdanen rahat /

huzurlu hissettiklerini, yaptıkları çalışmalardan zevk aldıklarını, mesleki çalışmalara daha iyi motive olabildiklerini belirtmişlerdir.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmının öğrencilerin DKAB dersine yeterince ilgi göstermemelerinden yakındıkları tespit edilmiştir. Onlar öğrencilerin DKAB dersine yeterince ilgi göstermemeleri sebebiyle yetersizlik ve çaresizlik gibi olumsuz hisleri yoğun bir şekilde yaşayabildiklerini belirtmişlerdir. Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenleri ise öğrencilerin DKAB dersine ilgilerinden duydukları memnuniyeti dile getirmiş ve bu durumun kendilerini mesleklerine bağlayan önemli faktörlerden birisi olduğuna vurgu yapmışlardır.

Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden yüksek DKAB öğretmenlerinin önemli bir kısmı meslektaşları ve okul idarecileri ile ilişkilerinde yaşadıkları sorunlara temas etmişlerdir. Onların önemli bir kısmı meslektaşları ve okul idarecileri ile çok iyi anlaşacakları bir okul ortamı hayaliyle mesleklerine başladıklarını, ancak ilerleyen süreçte bu beklentilerine karşılık bulamamaları nedeniyle hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtmiştir. Onlar arasında branşları nedeniyle okul idarecileri ve meslektaşlarının bir kısmı tarafından hor görüldüklerini düşünen ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirenlerin de olduğu görülmüştür. Kendileriyle mülakat yapılan mesleki tükenmişlik düzeyi diğerlerinden düşük DKAB öğretmenleri ise okul idarecileri ve meslektaşları ile ilişkilerinde ciddi sorunlar yaşadıklarına dair herhangi bir ifade kullanmamışlardır.

Elde edilen bu sonuçlar ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Öğrencilerin kabiliyetlerine ve ilgi alanlarına uygun mesleklere yönlendirilmeleri amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerekli tedbirlerin alınması, mesleki tükenmişliğin ilerleyen yıllarda yaygın olarak yaşanan bir problem haline dönüşmesini önemli ölçüde önleyebilir. DKAB öğretmeni yetiştiren fakülterlere kabul edilecek öğrenciler belirlenirken, sınav sonuçlarının yanı sıra adayların öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği kişilik özelliklerine sahip olma durumlarının dikkate alınması da mesleki tükenmişlik probleminin çözümüne önemli bir katkı sunabilir.
2. Okulda yürütülen din eğitimi faaliyetlerinin amacına ulaşmasını olumsuz etkileyebilecek faktörler ve bu faktörlere karşı alınabilecek önlemler konusunda DKAB öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenebilir.
3. DKAB öğretmeni yetiştiren fakültelerin ders programlarında okul deneyimi ve öğretmenlik uygulamaları derslerine birinci sınıftan itibaren yer verilerek öğrencilerin mesleklerine daha hazır bir şekilde başlamalarına katkı sağlanabilir.
4. DKAB öğretmenlerinin belirli aralıklarla bir araya gelmelerine, birbirleriyle samimiyet kurup tecrübelerini ve dertlerini paylaşabilmelerine zemin oluşturacak toplantı, gezi, piknik vb. programlar organize edilebilir. Bu programlara katılımın yüksek düzeyde olması için DKAB öğretmenlerine meslekleri ile ilgili çeşitli konularda rehberlik yapabilecek uzman kişiler davet edilebilir. Bu tür faaliyetler DKAB öğretmenlerinin sosyal destek algılarını olumlu etkileyebilir.
5. DKAB öğretmenlerinin kendilerini tanımaya yönelik çalışmalara ağırlık vermeleri meslekleri ile aralarındaki duygusal bağların güçlü kalmasına katkı sağlayabilir.

Onlar meslek hayatlarında karşılaştıkları hangi olayların kendilerini duygusal açıdan nasıl etkilediğini sürekli gözlemleyebilirler. Onlar kendilerini duygusal açıdan olumsuz etkilediğine kanaat getirdikleri durumlara verdikleri tepkinin niteliğini sorgulayabilir; sorunun üstesinden gelmelerine katkısı olmayan davranışları terk edebilir; sorunun çözümü için daha etkili yöntemler deneyebilirler. Yine onlar ders işleme tarzlarının ve öğrencilere yönelik davranış biçimlerinin pedagojik ilkelerle ne ölçüde uyduğunu sürekli sorgulayabilir ve tespit ettikleri eksiklerini düzeltmek için gayret gösterebilirler. Onların stresle mücadele teknikleri konusunda kendilerini geliştirmeleri de mesleki tükenmişlik problemlerine karşı korunmalarında önemli bir rol oynayabilir.

KAYNAKÇA

- Arı, Güler Sağlam ve Emine Çına Bal, “Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2008, s.131-148
- Basım, H. Nejat ve Harun Şeşen, “Tükenmişliğin Örgüt İçi Girişimciliğe Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma”, *ÖDTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı 35, 2009, s. 41-60
- Barutçu, Esin, “Günümüzün Önemli Sorunlarından Biri Olarak Tükenmişlik Sendromu ve Denizli’de Yapılan Bir Araştırma”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, Yıl: 2008, s. 541-561
- Coşkun, Mehmet Kamil, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, Yıl 2012, s. 101-113
- Demir, Ayten, “Hemşirelikte Tükenmişliğe Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2004, s.71-80
- Freudenberger, Herbert J., “Staff Burn-out”, *Journal of Social Issues*, Vol. 30, No 1, 1974, p.159-165
- Gümüş, Hülya, *Farklı mesleklerde Çalışanların İş ve Yaşam Doyumlarının Tükenmişlik Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl 2006 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Izgar, Hüseyin, *Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003
- Kurbanoglu, S. Serap, “Öz-Yeterlik İnancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi”, *Bilgi Dünyası Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s. 137-152
- Maslach, Christina and S. E. Jackson, “The Measurement of Experienced Burnout”, *Journal of Occupational Behavior*, Vol. 2, Year 1981, p. 99-113
- , “Burnout in Organizational Settings”, *Applied Social Psychology Annual*, Vol. 5, 1984, p.133-153

- Maslach, Christina and Michael P. Leiter, "Early Predictors of Job Burnout and Engagement", *Journal of Applied Psychology*, Vol. 93, No 3, 2008, p. 498-512
- Okumuşlar, Muhittin, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinde Mesleki Doyum*, Yediveren Yayınları, Konya 2008
- Schaufeli, Wilmar B., "Burnout", <http://www.wilmarschaufeli.nl/publications/Schaufeli/120.pdf>, p. 24 (15.01.2013)
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişme Öğrenme ve Öğretim*, Ertem Matbaacılık, Ankara 1997
- Sürgevil, Olca, *Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006
- Torun, Alev, "Stres ve Tükenmişlik", *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Ed. Suna Tevrüz, 2. Baskı, Türk Psikologlar Derneği ve Kalite Derneği Ortak Yayını, İstanbul 1997, s. 43-53
- Yeğin, Hüseyin İbrahim, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı 58, Yıl 2014, s. 315-332
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008
- Yüksel, Galip, "Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerine Etkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt 2, Sayı 11, Yıl 1999, s. 37-47